

Тема 4. Методика визначення фінансово-економічної безпеки суб'єкта підприємництва

4.1. Індикатори кількісної оцінки рівня фінансової безпеки підприємницьких структур

4.2. Інтегральна оцінка рівня фінансової безпеки

4.3. Визначення позиції фінансової безпеки суб'єкта підприємництва

4.1. Індикатори кількісної оцінки рівня фінансової безпеки

На сучасному етапі розвитку концепції забезпечення фінансово - економічної безпеки, значна увага приділяється методикам її оцінювання на національному рівні, але на рівні окремого господарюючого суб'єкта не вироблено єдиного комплексного методичного підходу до оцінки та аналізу.

В теоретичному аспекті для визначення кількісного рівня економічної безпеки використовується декілька підходів:

індикаторний (пороговий),
ресурсно-функціональний,
програмно-цільовий (комплексний),
підхід на основі теорії економічних ризиків.

Індикаторний підхід полягає у встановленні рівня економічної безпеки в результаті порівняння фактичних показників діяльності з індикаторами, що виступають пороговими значеннями цих показників і відповідають певному рівню безпеки. Такий підхід дозволяє визначитись з категоріями: безпечно або небезпечно; кризовий, критичний, передкризовий нормальний стан економічної безпеки. Основним недоліком такого підходу є те, що при невірному визначенні значень індикаторів невірно буде визначений рівень економічної безпеки.

Ресурсно-функціональний підхід передбачає визначення рівня економічної безпеки за допомогою оцінювання ефективності використання ресурсів. Підприємницький суб'єкт розробляє комплекс заходів щодо захисту від загроз і за кожним напрямом оцінюється економічний ефект. При застосуванні цього підходу частіше за все розраховуються значення за функціональними складовими. Зважаючи на це рівень економічної безпеки за таким підходом можна визначити лише порівнюючи з такими ж рівнями за декілька періодів, тобто в динаміці.

Програмно-цільовий підхід базується на інтегруванні показників, які визначають рівень економічної безпеки. Інколи, такий підхід називають комплексним. Значну увагу при його використанні необхідно приділити відбору показників та визначенню методів їх інтегрування. Також складності виникають при встановленні коефіцієнтів значущості на основі методів

експертних оцінок.

Сутність підходу на основі *теорії економічних ризиків* полягає у визначенні різних загроз та розраховується збиток, що порівнюється з величиною прибутку, доходу та майна.

У наукових працях пропонується проводити узагальнюючу оцінку економічної безпеки на підставі зіставлення значень індикаторів – граничних (тобто критичних і нормальних) та фактичних. При цьому показники, що відповідають максимальному значенню найкращих показників, називаються *стимуляторами*, а показники, що відповідають мінімальному значенню, – *дестимуляторами*. У якості нормативних показників можуть виступати показники, які розташовано в певному регіоні, показники кращих у галузі, показники кращих та аналогічних, потужності яких розташовано за кордоном.

У рамках *ресурсно-функціонального підходу* виділяються різні комбінації функціональних складових економічної безпеки.

Пропонується проводити оцінку економічної безпеки на основі синтезу функціональних складових, таких як: фінансова, ринкова, інтерфейсна, інтелектуальна. Одним із найбільш важливих завдань дослідження є перевірка адекватності існуючих методів кількісного оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки суб'єктів підприємництва. Питання є настільки ж дискусійним, наскільки різноманітними є точки зору щодо сприйняття самої сутності фінансово-економічної безпеки.

Фінансова безпека підприємства може і повинна мати певні кількісні критерії її рівня, причому для таких критеріїв повинна визначатись гранична межа. Існування критеріїв оцінки рівня фінансово-економічної безпеки пов'язане з необхідністю об'єктувати суб'єктивні принципи управління. В межах зазначеного питання можна вирізнити наступні аспекти:

- виокремлення сукупності методичних підходів щодо кількісної оцінки рівня фінансово-економічної безпеки та перевірка адекватності цих підходів;
- виокремлення критеріїв та індикаторів рівня фінансово-економічної безпеки та сортування окремих показників за мірою їх значущості;
- пошук абсолютних характеристик рівня фінансово-економічної безпеки, в тому числі інтегральних.

Стосовно першого напрямку наукового пошуку (виокремлення сукупності методичних підходів щодо кількісної оцінки рівня фінансово-економічної безпеки) зазначимо, що існує достатня кількість праць, в яких характеризуються окремі підходи та надається їх класифікація.

Так, наприклад, визначають два основні методичні підходи до оцінки рівня безпеки: *ресурсний*, що пов'язує рівень фінансової безпеки з

ефективністю використання фінансових ресурсів підприємства; *функціональний*, що пов'язує рівень фінансово-економічної безпеки із здатністю протистояти небезпекам та загрозам.

Якщо виходити із вузького розуміння фінансово-економічної безпеки суб'єкта підприємництва, то індикаторами рівня безпеки є індикатори, які виокремлюються в межах функціонального підходу. Якщо ж виходити із широкого розуміння рівня фінансово-економічної безпеки, то її індикаторами також будуть індикатори, що характеризують ділову активність та прибутковість діяльності суб'єкта. Стосовно другого напрямку наукового пошуку (виокремлення критеріїв та індикаторів рівня фінансово-економічної безпеки та сортування окремих показників за мірою їх значущості) зазначимо, що недостатня увага приділяється дискусійності самого розуміння критеріїв чи індикаторів рівня фінансово-економічної безпеки. Оскільки безпека за своєю сутністю є системним об'єктом дослідження, то описати її можна тільки за допомогою сукупності критеріїв.

Під критерієм зазвичай розуміють ознаку, правило прийняття рішення за результатами оцінки якої-небудь ознаки на відповідність висунутим вимогам. Оскільки стан фінансово-економічної безпеки для суб'єкта підприємництва – це цілий спектр станів, то такі критерії можуть змінюватись у певних межах і будуть відповідати стану безпеки.

В таких умовах критерії сприймаються як індикатори, тобто кількісні характеристики стану фінансової діяльності, відібрані для характеристики стану безпеки підприємства. Зазначимо також, що поняття критеріїв використовують найчастіше, коли ознака, властивість підлягають безпосередньому виміру, а поняття індикатора – тоді коли властивість, ознаку можна виміряти похідним чином або якісно.

Під критеріями також розуміють певні нормативні показники, за якими оцінюють фінансовий стан об'єкта з погляду забезпечення його сталого розвитку. Індикаторами називають реальні статистичні показники фінансового розвитку об'єкта, які найповніше характеризують явища і тенденції у фінансовій сфері.

Оптимальні значення індикаторів – це інтервал величин, у межах яких створюються найсприятливіші умови для функціонування фінансів об'єкта. Порогові значення індикаторів – кількісні величини, порушення яких викликає несприятливі тенденції в фінансовій сфері та економіці країни загалом.

Порогові значення індикаторів фінансово-економічної безпеки мають *три рівні*: перший рівень характеризується небажаними відхиленнями значень

фінансових індикаторів, що свідчить про необхідність прийняття певних рішень щодо їх усунення; другий рівень, або граничні значення індикаторів, порушення яких викликає загрозливі процеси у фінансовій сфері і може свідчити про події (прийняття певних нормативних правових актів, управлінських рішень, зміни цін на сировину), що спричинили це відхилення; третій рівень порогових значень індикаторів фінансової безпеки свідчить про настання незворотних явищ у фінансовій сфері об'єкта.

На практиці пропонується вирізняти чотири рівні порогових значень індикаторів фінансово-економічної безпеки: нормальний рівень, нестабільний рівень, критичний рівень, кризовий рівень.

Для оцінки рівня фінансово-економічної безпеки можна обрати велику сукупність показників, кожна група яких характеризує той чи інший аспект діяльності підприємства. Особливо такий вибір є важливим при використанні функціонального підходу, що характеризується широтою сприйняття самої сутності фінансово-економічної безпеки. Водночас вибір критеріїв оцінки рівня безпеки також залежить і від можливості суб'єктивної інтерпретації.

Чим більшою є така можливість, тим менш достовірною може бути кількісна оцінка рівня фінансово-економічної безпеки. З цієї точки зору, найбільш пріоритетними є фактичні показники розвитку діяльності підприємства, що найбільш достовірно характеризують рівень фінансової безпеки.

Планові показники можуть давати певну похибку оцінки, отже, самі будуть провокувати зниження рівня безпеки. Прогнозні характеристики, а також інтегральні чи синтетичні характеристики визначатимуть достатньо високе значення суб'єктивної складової фінансово-економічної безпеки.

З подібних міркувань пропонуються різні критерії для оцінювання поточної та перспективної фінансово-економічної безпеки.

Показником розвитку підприємства виступає збільшення його вартості, а показником фінансово-економічної безпеки – довгострокова і короткострокова фінансова рівновага.

До системи оцінки рівня фінансово-економічної безпеки включають: сукупність послідовних взаємопов'язаних між собою блоків, етапів діяльності, систематизованих і пристосованих до цих завдань методик, методів, моделей, що дають можливість виявити, оцінити і зменшити рівень господарського ризику до прийнятного рівня з мінімальними витратами корпоративних ресурсів. При цьому велика кількість дослідників пропонують досить широку варіацію груп показників, які характеризують рівень фінансово-економічної безпеки як у комплексі, виступаючи свого роду індикаторами рівня безпеки,

так інтегровано, формуючи синтетичну характеристику рівня фінансово-економічної безпеки. Так, наприклад, можна включити до сукупності показників, які використовуються при розрахунку інтегрального показника рівня фінансово-економічної безпеки наступні:

- показники майнового стану (коефіцієнт постійності активів, коефіцієнт зносу основних засобів, питома вага дебіторської заборгованості у майні, коефіцієнт мобільності активів);

- показники ліквідності (коефіцієнт поточної ліквідності чи коефіцієнт загальної ліквідності, коефіцієнт швидкої ліквідності, коефіцієнт абсолютної ліквідності);

- показники фінансової незалежності (коефіцієнт концентрації власного капіталу, коефіцієнт фінансової стабільності, коефіцієнт фінансової стійкості);

- показники ділової активності (оборотність коштів в розрахунках, оборотність запасів, оборотність кредиторської заборгованості у днях, оборотність власного капіталу, оборотність мобільних активів, оборотність сукупного капіталу);

- показники ефективності діяльності (рентабельність сукупного капіталу, рентабельність власного капіталу, рентабельність основних засобів, валова рентабельність реалізованої продукції, чиста рентабельність реалізованої продукції).

В якості іншого варіанту можна запропонувати наступний підхід:

склад індивідуальних індикаторів рівня фінансово-економічної безпеки поділити на блоки: бюджетна, кредитна, банківська, фондова, грошова, інвестиційна, фінансово-технологічна, страхова складові. Схожий підхід спостерігається у методиці, де таких блоків оцінки рівня фінансово-економічної безпеки п'ять:

- оцінки рентабельності;
- оцінки платоспроможності;
- оцінки ділової активності;
- оцінки фінансової стійкості;
- оцінки матеріального стану підприємства.

Джерелами інформації для аналізу та оцінки фінансово-економічної безпеки можуть бути: перелік основних ризиків у діяльності підприємства; сукупність отриманих прогностичних оцінок; контрольно-ревізійні матеріали; інсайдерська інформація конкурентного середовища; офіційні статистичні дані; інформаційні матеріали державних органів та органів охорони правопорядку.

За дослідженнями, *інформаційними ресурсами*, на основі яких визначають рівень фінансово-економічної безпеки суб'єкта підприємництва є:

- фінансова звітність та результати роботи підприємства щодо його фінансової незалежності, платоспроможності, структури й використання капіталу та прибутку;

відомості щодо конкурентного стану підприємства на товарному ринку; відомості щодо положення підприємства на ринку цінних паперів (як оператора чи/ та інвестора цінних паперів, курсу акцій).

Індикаторами фінансово-економічної безпеки підприємства також вважають граничні значення таких показників: *коефіцієнта покриття, коефіцієнта автономії, рівня фінансового левериджу, коефіцієнта забезпеченості відсотків до сплати, рентабельності активів, рентабельності власного капіталу, середньозваженої вартості капіталу, показника розвитку компанії, показників диверсифікованості, темпів зростання прибутку, обсягу продажів, активів, співвідношення оборотності дебіторської і кредиторської заборгованості.*

Або, як варіант, до базових індикаторів рівня фінансово-економічної безпеки зараховують: *коефіцієнт автономії, коефіцієнт фінансування, забезпеченість власними оборотними засобами, маневреність власного капіталу.*

На підставі зазначених індикаторів виокремлюють рівні фінансово-економічної безпеки, фактично ототожнюючи поняття фінансової безпеки, фінансової сталості та фінансової стійкості: абсолютна фінансова сталість ↔ абсолютна фінансова безпека; нормальна фінансова сталість ↔ нормальна фінансова безпека; нестійкий фінансовий стан ↔ нестійкий рівень фінансової безпеки; критичний фінансовий стан ↔ критичний рівень безпеки; кризовий фінансовий стан ↔ кризовий рівень безпеки.

Для оперативного моніторингу рівня фінансово-економічної безпеки пропонують використовувати «**золоте правило фінансування**» та діапазон фінансової безпеки. Як відомо, при «золотому правилі фінансування» довгострокові активи повинні бути меншими за довгострокові пасиви, а короткострокові активи – бути більшими за короткострокові пасиви.

Діапазон фінансової безпеки визначають як відношення різниці між прогнозованим обсягом продажів та обсягом продажів, що відповідає точці беззбитковості, до прогнозованого обсягу продажів. Для адекватної оцінки рівня фінансової безпеки важливе значення мають як самі індикатори, що характеризують фінансовий стан, так і їхні порогові значення. Під пороговими значеннями індикаторів фінансово-економічної безпеки розуміють граничні

величини, недотримання яких призводить до переходу фінансової безпеки з безпечного стану до небезпечного.

Найбільш широкоживаними індикаторами рівня фінансово-економічної безпеки вважають: *питому вагу дебіторської заборгованості у майні, коефіцієнт постійності активів, коефіцієнт автономії, коефіцієнт загальної ліквідності, коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості, оборотність власного капіталу, оборотність коштів, рентабельність сукупного капіталу, рентабельність власного капіталу, рентабельність реалізованої продукції*. Перелік індикаторів рівня фінансової безпеки може бути значно розширено, однак інформативна значущість показників і їх застосування визначається на рівні кожного окремого суб'єкта підприємництва.

4.2. Інтегральна оцінка рівня фінансової безпеки

Подолання недоліку інтерпретації широкої групи індикаторів рівня безпеки можливо за допомогою інтегральних оцінок, що представляє напрям кількісної оцінки рівня фінансово-економічної безпеки суб'єкта підприємництва.

Стосовно даного напрямку (розробка абсолютних 87 характеристик рівня фінансово-економічної безпеки, в тому числі інтегральних) зазначимо, що він тісно пов'язаний із другим напрямом, оскільки побудова інтегральних характеристик (що досить часто претендують на абсолютність оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки, а тому можуть бути названі критеріями) виходить із результатів сортування окремих індикаторів рівня фінансово-економічної безпеки за їх значущістю. При цьому різноманітність підходів щодо інтегрування окремих показників дала змогу виокремити окреме завдання дослідження. Синтетичні критерії досить часто використовують для характеристики рівня фінансово-економічної безпеки. Найчастіше вони мають форму інтегральних показників. Проте вихідні підходи для формування інтегральних критеріїв є досить різноманітними. Так, наприклад, окремі дослідники пропонують у якості вихідних використовувати одиничні показники фінансового стану і ефективності діяльності, на основі яких формується рейтинг суб'єкта підприємницької діяльності, що й приймається як інтегральний критерій його фінансово-економічної безпеки.

Інші експерти пропонують формувати синтетичний критерій рівня фінансово-економічної безпеки як комплексний за рівнем безпеки:

- бюджетної складової (розраховують частку податків і зборів, які

сплачуються з прибутку суб'єкта у сумі прибутку; частку бюджетних кредитів/ бюджетного фінансування у сумі оборотних коштів; відношення заборгованості державного бюджету за податком на додану вартість до вартості оборотних коштів),

- банківської складової (визначають як співвідношення кредитів та депозитів суб'єкта);

- інвестиційної складової (пропонується розраховувати як відношення капітальних вкладень до обсягу основного капіталу);

- фондової складової (визначається як відношення емітованих акцій, призначених для забезпечення зростання капіталу до фактичного зростання цього капіталу);

- страхової складової (включає розрахунок відношення застрахованого майна до загального значення майнового комплексу; часткою застрахованого прибутку в загальному обсягу прибутку; відношення страхових платежів зі страхування від нещасних випадків і захворювань до фонду оплати праці); складовою управління майном (відношення вартості активів, що знаходяться в управлінні до обсягу основного капіталу).

Науковці відзначають, що для оцінювання рівня загроз фінансово-економічній безпеці суб'єкта підприємництва пропонують використовувати: **SWOT-аналіз, PEST-аналіз, SNW-аналіз, метод розробки сценаріїв розвитку подій.** Причому пропонується для інтегральної оцінки рівня фінансової безпеки обирати показники, індивідуальні для кожного підприємства.

3.4. Визначення позиції фінансової безпеки суб'єкта підприємництва

Використання одиничних індикаторів рівня фінансово-економічної безпеки ускладнює узагальнену якісну оцінку та, як правило, не враховує конкретно-економічні умови. Використання інтегральних індикаторів дає високу розбіжність кількісних оцінок у залежності від методу інтеграції складових індикатора. Відтак визначення кількісного та якісного рівня фінансово-економічної безпеки суб'єкта підприємництва та розробка заходів протидії небезпекам та загрозам стикається з об'єктивною недосконалістю підґрунтя оцінок. При цьому існує достатньо велика сукупність показників фінансового стану і ефективності діяльності суб'єкта підприємництва, які можуть бути використані як одиничні індикатори рівня фінансово-економічної безпеки і в достатній мірі характеризувати цей рівень за окремими аспектами. Отже постає завдання не стільки розробки нового методичного

забезпечення оцінки рівня безпеки суб'єкта підприємництва, скільки удосконалення інформативності використання існуючого. Одним із суттєвих напрямів удосконалення зазначеного методичного забезпечення є оцінка позиції безпеки суб'єкта підприємництва, з точки зору, зовнішніх впливів.

Така оцінка позиції фінансово-економічної безпеки суб'єкта підприємництва не передбачає якісного чи кількісного оцінювання зовнішніх небезпек та загроз, а зосереджена на порівнянні характеристик безпеки суб'єкта, значень індикаторів з аналогічними характеристиками, властивими однорідній групі суб'єктів. Доцільність саме такого підходу щодо удосконалення методичного забезпечення якісної оцінки рівня фінансово-економічної безпеки підтверджується наступними міркуваннями.

Відповідно до основи побудови механізму фінансово-економічної безпеки суб'єкта підприємництва, сукупність певних небезпек та загроз існує завжди (аксіома загальності) і в кожному конкретний момент є неповторюваною (аксіома неповторюваності), що означає, що одні й ті ж характеристики суб'єкта підприємництва в різних конкретно-економічних умовах будуть визначати різну здатність протидіяти небезпекам і загрозам (що означає відмінності позиції суб'єкта). Така точка зору відповідає розумінню фінансово-економічної безпеки, коли кожна закономірність реалізується окремо. Сам підхід щодо якісної оцінки безпеки змінюється – втрачає сенс визначення абсолютних критеріїв (як одиничних, так і інтегральних), а набуває сенсу їх співвідношення, та співвідношення критеріїв з аналогічними характеристиками групи подібних суб'єктів.

Таким чином, оцінці підлягають *індикатори фінансово-економічної безпеки конкретного суб'єкта підприємництва* стосовно таких же індикаторів однорідної групи підприємств (останнє обумовлено специфічністю небезпек та загроз).

Як було зазначено вище, *принципами функціонування механізму фінансово-економічної безпеки суб'єкта підприємництва є принципи єдності, автономності, самостійності, гнучкості, нейтралізації, комплексності, системності, інформативності, економічності.*

Методичне забезпечення оцінки рівня фінансово-економічної безпеки суб'єкта підприємництва як елемент відповідного механізму (а саме як частина організаційно-економічного забезпечення і далі по ієрархії – частина аналітичного забезпечення функціонування механізму, базова складова інструктивно-методичного забезпечення) також має відповідати цим принципам. Відповідно до принципу єдності окремі індикатори рівня безпеки необхідно сприймати як єдине ціле. Таке сприйняття можливе при формуванні

інтегральних показників рівня фінансово-економічної безпеки. Однак, як було визначено, внаслідок незбіжності результатів окремих інтегральних оцінок, їх адекватність в оцінці дійсного рівня безпеки не є доведеною. Таким чином, єдності сприйняття сукупності індикаторів рівня безпеки вважаємо недоцільним поєднувати з їх інтегруванням.

Відповідно до принципу системності при оцінці рівня фінансово-економічної безпеки необхідно враховувати той факт, що суб'єкт підприємництва представляє собою економічну систему, отже, кожна з характеристик його діяльності є тим чи іншим чином поєднаною з іншими характеристиками. Відокремлення сприйняття окремих індикаторів одне від одного означає фактичний розрив взаємозв'язків між ними. Інтегрування одиничних індикаторів в єдиний синтетичний показник означає дублювання їх взаємовпливу і, таким чином, викривлення оцінок. Останнє, вважаємо, і є причиною незбіжності інтегральних оцінок рівня фінансово-економічної безпеки при застосуванні різних способів їх інтегрування. Справді, різні механізми поєднання одиничних індикаторів означають, що внутрішньосистемні зв'язки між елементами викривлюються по-різному, отже формуються різні кількісні характеристики.

Принцип системності також означає, що суб'єкт підприємництва є елементом загальної системи і, з цієї точки зору, рівень його безпеки залежить від позиції суб'єкта в системі. Принцип системності, з точки зору методичного забезпечення оцінки рівня фінансово-економічної безпеки суб'єкта підприємництва, породжує принцип комплексності, що означає необхідність комплексного сприйняття сукупності індикаторів рівня безпеки. В свою чергу, зазначений комплекс індикаторів може бути розширений до досить широкої сукупності у відповідності до принципу інформативності (оскільки чим ширша сукупність індикаторів, тим більшою є інформативність). Саме тому у сучасних дослідженнях спостерігається таке різномайття комплексів індикаторів оцінки рівня фінансово-економічної безпеки і жоден з цих комплексів не є однозначно помилковим та однозначно вірним. Доцільність включення до конкретної сукупності індикаторів конкретного індикатора швидше обумовлюється специфікою функціонування суб'єкта, завданнями дослідження, конкретноекономічними умовами функціонування. Однак, занадто широка сукупність індикаторів, означатиме також, більшу імовірність викривлення 97 суб'єктивного сприйняття результатів оцінки. Тому, при формуванні сукупності індикаторів рівня фінансово-економічної безпеки доцільним є встановлення їх ієрархії та відбір відповідно до її рівня. Ієрархічний підхід також відповідатиме принципу системності механізму

фінансово-економічної безпеки суб'єкта підприємництва. Якомога повна реалізація принципу інформативності також сприятиме реалізації принципу гнучкості. Чим ширшою є сукупність індикаторів рівня фінансової безпеки, тим більше аспектів дослідження рівня безпеки можна виявити, тим ширшим є підґрунтя гнучкості механізму фінансово-економічної безпеки. З цієї точки зору, ієрархія індикаторів рівня безпеки суб'єктів підприємництва повинна бути змінною, зважаючи на сприйняття зазначеного механізму не тільки як системи, а як складноорганізованої системи з відносинами гетерархії. Принципи автономності, самостійності, економічності, нейтралізації більше пов'язані, на нашу думку, з динамічними аспектами функціонування механізму суб'єкта підприємництва, з його використанням для протидії небезпекам та загрозам. Принцип автономності визначає невикористання зовнішніх впливів для забезпечення протидії небезпекам та загрозам. Принцип самостійності визначає самостійність вибору суб'єктом господарювання міри та способу підтримання рівня безпеки. Принцип нейтралізації означає спрямованість механізму фінансово-економічної безпеки на нейтралізацію найбільш значущих небезпек та загроз. Принцип економічності означає співставність витрат (прямих та похідних) на забезпечення фінансово-економічної безпеки та доходів (економії) від нейтралізації загроз та небезпек. Таким чином, методичне забезпечення якісної оцінки рівня фінансово-економічної безпеки має включати якомога більшу кількість індикаторів, які необхідно сприймати цілісно (проте не у формі інтегрального показника) та із врахуванням конкретно-економічних умов функціонування суб'єкта (його позиції в мета системі).

* Використані матеріали навчального посібника:

Забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємництва: навчальний посібник/ Г.В. Соломіна. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2018. 234 с.